

Oratie: Kindermishandeling

Beter in Beeld¹

Lenneke Alink (Universiteit Leiden, Vrije Universiteit)²

URN:NBN:NL:UI:10-1-100780

Agaath en Simon zijn de ouders van de driejarige Melanie³. Zowel moeder Agaath als vader Simon hebben ook kinderen uit een eerder huwelijk. De ouders hebben moeite met de opvoeding van de kinderen, en vooral met Melanie. Moeder was in haar jeugd slachtoffer van mishandeling door haar stiefvader. Ze reageert verhard op haar kinderen en slaat hen regelmatig. Melanie is hiervan meestal het slachtoffer. Ze heeft soms driftbuien waarmee moeder geen raad weet. Bovendien heeft het gezin al langer financiële problemen.

De grootouders van moeders kant hebben het gezin gemeld bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) omdat ze zich zorgen maakten. Hulpverlening naar aanleiding van deze melding is op niets uitgelopen, en de kinderrechter heeft op advies van de Raad voor de Kinderbescherming besloten Melanie onder toezicht te stellen. De vraag was of zij thuis kon blijven wonen of tijdelijk naar een pleeggezin zou moeten. Het gezin is voor observatie opgenomen op de gezinsafdeling van een GGZ-instelling. Hier moest worden bepaald of de ouders voldoende in staat zijn om Melanie op te voeden.

Hoeveel van deze gezinnen zijn er in Nederland? Wat zijn de gevolgen voor de ontwikkeling van Melanie als de gezinsproblemen langer voortduren? Kunnen Agaath en Simon met professionele ondersteuning nog voldoende leren om hun dochter thuis veilig op te voeden? Hoe bepaal je dat eigenlijk? En kan uithuisplaatsing dan worden vermeden? Deze vragen vormen de kern van mijn leerstoel "Voorkomen, gevolgen en aanpak van kindermishandeling". Ik zal ingaan op de bijdrage van wetenschappelijk onderzoek aan het beantwoorden van deze vragen.

■ Correspondentieadres: ALINKLRA@fsw.leidenuniv.nl

Prevalentie

Moeder Agaath nam deel aan één van de studies waarmee we kindermishandeling beter proberen te begrijpen. Hier kom ik nog op terug. Dochter Melanie is één van de naar schatting 119.000 kinderen die jaarlijks slachtoffer zijn van mishandeling. Deze prevalentieschatting is het belangrijkste resultaat van onze meest recente studie naar de jaarprevalentie van kindermishandeling (Alink et al., 2011; Euser et al., 2013). In opdracht van de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van Veiligheid en Justitie onderzocht ik met Rien van IJzendoorn, Marian Bakermans-Kranenburg, Fieke Pannebakker, Ton Vogels en promovenda Saskia Euser hoe vaak kindermishandeling voorkwam in één jaar tijd. Op basis van rapportages door professionals en meldingen bij de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling konden we een schatting maken van het aantal kinderen dat in 2010 slachtoffer was van mishandeling. Die schatting kwam neer op ongeveer 34 per 1000 kinderen, oftewel 3,4%. Bijna 119.000, een getal dat al snel door de media werd verspreid. Een recente Google search naar de termen 119.000 en mishandeling of mishandeld leverde maar liefst 169.000 hits op. Een indrukwekkend getal, maar ik probeerde het ook nog even met 118.000, omdat onze schatting nogal eens naar beneden werd afgerond. Deze combinatie kwam 111.000 keer voor. Dat geeft wel aan hoezeer het thema in Nederland leeft.

Maar waar hebben we het eigenlijk over? Wat overkomt deze 119.000 kinderen? De Wet op de Jeugdzorg omschrijft kindermishandeling als

Elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel.

Het gaat dus over verschillende soorten handelingen, of het nalaten van handelingen, door volwassenen met minderjarigen in een afhankelijkheidsrelatie. Bij kindermishandeling denkt men doorgaans vooral aan slaan of seksueel misbruik. Dat zijn ook de typen waarvoor van oudsher de meeste aandacht was. Zo ging één van de eerste wetenschappelijke artikelen over kindermishandeling, verschenen in 1962, over fysieke mishandeling. Kinderarts Henry Kempe en collega's schreven in hun artikel *The Battered Child Syndrome* dat artsen alert moeten zijn op mishandeling als ze een kind zien met fysiek letsel (Kempe, Silverman, Steele, Droegemueller, & Silver, 1962). De eerste studies naar de prevalentie van kindermishandeling van enkele decennia geleden betroffen seksueel misbruik (Stoltenborgh, Van IJzendoorn, Euser, & Bakermans-Kranenburg, 2011).

Ook tegenwoordig krijgen seksueel misbruik en fysieke mishandeling veel aandacht. Regelmatig berichten de media over ernstige vormen van fysieke mis-

handeling, soms met het overlijden van een kind als gevolg, zelfs de afgelopen week nog (NRC, 2013), en ook doen schokkende verhalen de ronde over seksueel misbruik. Het is opvallend dat andere vormen van mishandeling nauwelijks de publiciteit halen. Sommige krantenkoppen over onze prevalentiestudie luiden bijvoorbeeld “Ouders blijven hun kinderen slaan” of “Seksueel misbruik bij zeker 3500 kinderen” (Algemeen Dagblad, 2011). Ook had gekund: “Veel ouders verwaarlozen hun kinderen” of “Verwaarlozing bij 90.000 kinderen”. Verreweg de meeste kinderen zijn immers slachtoffer van verwaarlozing. Hieronder verstaan we lichamelijke verwaarlozing, maar vooral emotionele verwaarlozing. Dan hebben we het bijvoorbeeld over kinderen die structureel geen genegenheid krijgen, worden afgewezen en geen emotionele steun ontvangen op momenten waarop ze dat nodig hebben. En over kinderen die regelmatig getuige zijn van geweld tussen hun ouders. In onze prevalentiestudie vonden we dat emotionele verwaarlozing bij driekwart van alle mishandelde kinderen voorkomt (Euser, Alink, Van IJzendoorn, & Bakermans-Kranenburg, 2013), al dan niet in combinatie met een ander type mishandeling. Om kindermishandeling beter in beeld te krijgen moet de blik dus zeker ook worden gericht op emotionele verwaarlozing.

We vroegen niet alleen professionals werkzaam met kinderen over kindermishandeling te rapporteren maar ook jongeren zelf (Alink et al., 2011; Euser et al., 2013). Zo’n 10% van hen gaf aan een vorm van mishandeling te hebben meegemaakt in het voorafgaande jaar. Die schatting ligt een stuk hoger dan de schatting voor dezelfde leeftijdsgroep op basis van informantengegevens. Die was 2%. Het verschil tussen wat professionals melden en wat jongeren zelf rapporteren komt ook naar voren uit ander prevalentieonderzoek wereldwijd, zoals onze promovenda Marije Stoltenborgh in een serie meta-analyses liet zien (Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg, Alink, & Van IJzendoorn, 2012; Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, 2012; Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn, & Alink, 2013; Stoltenborgh et al., 2011). Zelfrapportage levert systematisch hogere schattingen op dan informantenmeldingen. Professionals krijgen niet alle mishandeling onder ogen, en in vragenlijsten voor potentiële slachtoffers wordt de chroniciteit van de ervaringen in het gezin vaak niet meegenomen. Het werkelijke aantal mishandelde kinderen is dus niet bekend. Vooralsnog gaan we er op basis van onze studies vanuit dat de jaarprevalentie ergens tussen de 2 en 10% ligt.

Er zijn mensen en organisaties die menen de ernst van het probleem nog eens extra onder de aandacht te kunnen brengen door aanmerkelijk hogere percentages te noemen (Stichting Moeders tegen Kindermisbruik, 2013; Meston, Heiman, Trapnell, & Carlin, 1999). Als de definitie maar voldoende wordt opgekekt is het inderdaad niet moeilijk te concluderen dat een zeer groot deel, soms zelfs de meerderheid, van de kinderen slachtoffer is van mishandeling. Maar hierin schuilt een gevaar. Niet de hoge prevalentiecijfers, maar het feit dat ook milde gedragingen als een enkele keer “dreigen te slaan” worden gerekend tot kindermishandeling, gaat dan het beeld bepalen.

Zowel de informantenstudie als de zelfrapportagestudie waren replicaties van studies die in 2005 ook al zijn uitgevoerd, onder leiding van respectievelijk Rien van IJzendoorn en Francien Lamers-Winkelman (Lamers-Winkelman, Slot, Bijl, & Vijlbrief, 2007; Van IJzendoorn et al., 2007). Uiteraard hebben we de cijfers van 2005 en 2010 vergeleken. Het aantal gevallen van kindermishandeling was niet gestegen of gedaald – de schatting op basis van zelfrapportage bleef gelijk – maar professionals bleken wel beter te zijn geworden in het signaleren van mishandeling. De stijging was vooral te zien in een enorme toename van het aantal AMK-meldingen, een stijging van 68% in 5 jaar tijd (Alink et al., 2011; Euser et al., 2013). Goed nieuws dus: kindermishandeling is de afgelopen jaren al beter in beeld gekomen. Maar het slechte nieuws is dat het aantal slachtoffers niet afneemt. Er moet dus veel meer worden gedaan om mishandeling te voorkomen.

De resultaten van de twee prevalentiestudies maken ook duidelijk dat de meting van de prevalentie op regelmatige basis zou moeten plaatsvinden om mishandeling in beeld te houden. Herhaalde peilingen geven informatie over de effecten van beleid. In de Verenigde Staten bestaat al sinds enkele decennia een dergelijke monitor in de vorm van de National Incidence Studies, gemandateerd door de Amerikaanse overheid (Sedlak et al., 2010). Gelukkig lijkt het erop dat Nederland dit voorbeeld gaat volgen (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2012), en we zouden daarmee een voortrekker kunnen zijn in de EU.

Gevolgen

Kindermishandeling kan ernstige gevolgen hebben. Het vergroot de kans op het ontwikkelen van een stoornis, zoals depressie, angst of een antisociale gedragsstoornis, aanzienlijk (Manly, Kim, Rogosch, & Cicchetti, 2001; Spinhoven et al., 2010). Ook heeft het invloed op het dagelijks functioneren in de volwassenheid, bijvoorbeeld op het vinden van een partner of een baan. Momenteel doe ik samen met Catrien Bijleveld, Catrin Finkenauer, Jan Hendriks en promovendus Rinke de Jong onderzoek naar dit soort lange termijngevolgen van seksueel misbruik.

Verder zijn er op neurobiologisch niveau ingrijpende veranderingen, bijvoorbeeld in het stresssysteem. Zo toonde ik samen met Dante Cicchetti en anderen aan dat mishandelde kinderen meer teruggetrokken maar ook meer agressief gedrag lieten zien en mede als gevolg daarvan een verstoorde stressregulatie hadden, gemeten via het hormoon cortisol (Alink, Cicchetti, Kim, & Rogosch, 2012). Ook volwassenen die in hun jeugd mishandeld werden hebben vaak een minder goed functionerend stresssysteem (Carpenter et al., 2007; Heim et al., 2000). Mijn Leidse collega Bernet Elzinga heeft laten zien dat vroege ervaringen met overmatige stress kunnen leiden tot een verkeerde afstelling van het stresssysteem, de prefrontale cortex en de amygdala. Dit vormt een mogelijke verklaring voor depressie- of angstklachten (bijv. Van Harmelen et al., 2010).

Dat de gevolgen van mishandeling hardnekkig zijn laten recente studies naar gen-expressie bij verwaarloosde rattenpups zien. De Canadese onderzoekers Michael Meaney en Moshe Szyf onderzochten de hersenen van rattenpups met een rattenmoeder die weinig aan likken en verzorgen deed, in mensentermen een verwaarlozende moeder. Zij toonden aan dat deze pups meer methylatie van genen lieten zien die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van een efficiënt functionerend stresssysteem (Weaver et al., 2004). Deze glucocorticoid receptor genen kwamen daardoor minder tot expressie in het brein van de rattenpups met verwaarlozende moeders. Dit had weer tot gevolg dat de pups minder goed met stress konden omgaan, ook op volwassen leeftijd. Mishandeling bijt zich dus vast in het genetisch materiaal, met mogelijk levenslange gevolgen voor stressgevoeligheid. Dit was een baanbrekende ontdekking die inmiddels ook bij mensen is gerepliceerd (McGowan et al., 2009).

Kindermishandeling heeft dus ernstige en langdurige gevolgen voor het psychisch en fysiek functioneren van individuen, maar ook economisch gezien zijn de gevolgen groot. Een voorzichtige schatting van de maatschappelijke kosten van kindermishandeling door Meerding resulteerde in een bedrag van bijna 1 miljard euro per jaar (Meerding, 2005). Hierin zitten kosten voor bestrijding van criminaliteit (dit is de grootste kostenpost), jeugdzorg, onderwijs, en somatische en psychische zorg.

Ik ga weer even terug naar het gezin van Melanie. Als we niet zouden ingrijpen in dit gezin is er een kans dat Melanie gedragsproblemen ontwikkelt waarvoor zij onder behandeling komt. Ze zou misschien niet goed kunnen meekomen op school en naar het speciaal onderwijs gaan. En op langere termijn ontwikkelt ze wellicht een depressie waarvoor ze langdurig therapie krijgt. Over een individueel geval zijn natuurlijk moeilijk voorspellingen te doen, maar dit voorbeeld geeft wel aan dat vroeg ingrijpen aanzienlijke kosten kan besparen. Om met Benjamin Franklin's woorden te spreken: "An ounce of prevention is worth a pound of cure"⁴. Franklin doelde hiermee op de brandweer, maar het geldt ook zeker voor het voorkomen van kindermishandeling.

Eén miljard euro per jaar dus. Als we dat geld anders konden uitgeven en het zouden kunnen investeren in het aanpakken van kindermishandeling, dan zouden we het bijvoorbeeld kunnen besteden aan het verbeteren van de scholingsmogelijkheden en arbeidskansen van 100.000 gezinnen. Of aan meer dan 2.000 wetenschappelijke studies naar de effectiviteit van preventieve interventies en methodieken voor screening en diagnostiek, of het trainen van één miljoen professionals in het uitvoeren van een effectief gebleken interventie. En verder fantaserend het liefst natuurlijk een combinatie van dat alles. Maar nu loop ik op de zaken vooruit. In het volgende deel van mijn betoog zal ik de wetenschappelijke achtergrond van deze punten nader toelichten.

Risicofactoren

Kindermishandeling komt in alle soorten gezinnen voor, maar er zijn gezinnen aan te wijzen waarin het risico op mishandeling groter is dan in andere. Onze prevalentiestudie liet bijvoorbeeld zien dat gezinsfactoren als lage opleiding van de ouders, werkloosheid en alleenstaand ouderschap de kans op mishandeling aanzienlijk verhogen. Zo is het risico bij ouders die geen onderwijs of alleen basisonderwijs hebben gevolgd 9 keer groter dan in andere gezinnen. Alleenstaand ouderschap geeft een 7 keer verhoogd risico, en in het geval van werkloosheid van beide ouders is het risico 6 keer groter dan bij andere gezinnen (Euser et al., 2013). Dit wordt nog eens ondersteund door onderzoek uit de Verenigde Staten, waaruit blijkt dat toenemende werkloosheid gerelateerd was aan een toename in ernstige fysieke mishandeling (Abusive Head Trauma; Berger et al., 2011).

Het Family Stress Model (Conger et al., 1992, 2002) beschrijft hiervoor een mogelijk mechanisme: sociaal-economische stress leidt tot stress in het gezin, wat vervolgens het adequaat reageren op de kinderen bemoeilijkt. Ouders met een laag inkomen of zonder werk hebben dermate veel zorgen dat een overstuur kind al gauw teveel is en wordt afgewezen of hardhandig wordt aangepakt. Naar dit proces doe ik momenteel onderzoek met collega Judi Mesman en promovenda Marieke Beckerman. We onderzoeken de invloed van sociaal-economische problemen en stress op de wijze waarop ouders gedrag van kinderen interpreteren en erop reageren.

Voor sommige ouders zal verlichting van sociaal-economische stress betekenen dat ook het opvoeden makkelijker gaat. Of dat opvoedingsondersteuning geen effect heeft zolang de sociaal-economische problemen blijven bestaan. Met het oog op de preventie van kindermishandeling is het dus zaak ook te investeren in opleiding en werkgelegenheid juist in kansarme groepen, zeker in een periode waarin gegevens van het SCP en het CBS duiden op toenemende armoede in Nederland, vooral onder kinderen (Sociaal en Cultureel Planbureau & Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012).

Ervaringen in de eigen jeugd kunnen ook het risico op kindermishandeling vergroten. Onderzoek wijst uit dat ongeveer 30% van de ouders die als kind mishandeling hebben meegemaakt zelf ook hun kinderen zal gaan mishandelen (Egeland, Jacobvitz, & Sroufe, 1988; Kaufman & Zigler, 1987; Pears & Capaldi, 2001). Maar we weten nog niet voldoende over het proces dat ten grondslag ligt aan die intergenerationele overdracht. In een studie met drie generaties van families bestuderen we dit proces. Met een interdisciplinair team, waaronder promovendi Lisa van den Berg, Thomas Puvill en Laura Compier-de Block, onderzoeken we waarom in sommige families mishandeling wel van generatie op generatie wordt doorgegeven, en in andere families niet.

Eén van de mechanismen die we onderzoeken is stressregulatie. Zoals ik al eerder suggereerde kunnen verstoringen in het stresssysteem het gevolg zijn van kindermishandeling. De werking van het stresssysteem hangt op haar beurt bij

volwassenen ook weer samen met opvoeding. In de studie waaraan ook Agaath meedeed, de moeder uit het gezin waarmee ik mijn betoog begon, hebben we stressreacties op kindsignalen onderzocht. Dit deden we bij moeders bij wie sprake was van mishandeling van hun kinderen, en bij moeders bij wie dit niet het geval was. Met promovendi Laura Compier-de Block, Sophie Reijman en Claudia Werner en in samenwerking met Athanasios Maras en Corine Rijnberk lieten we moeders een aantal keer in een knijpmeter knijpen tijdens het luisteren naar huilen van een kind en ook bestudeerden we hun hartslag tijdens die huilgeluiden.

We vonden dat mishandelende moeders meer knijpkracht gebruikten tijdens het luisteren naar huilen dan niet mishandelende moeders (Alink, 2012). Ook zagen we dat het sympathische zenuwstelsel, onderdeel van één van de stresssystemen van het lichaam, bij mishandelende moeders minder sterk reageerde op huilen dan bij andere moeders (Reijman et al., 2013). Mishandeling, vooral verwaarlozing in dit geval, zou dus deels verklaard kunnen worden door verstoringen in het stresssysteem.

Ouderfactoren die het risico op mishandeling vergroten zijn redelijk goed in kaart gebracht. Ik heb lage opleiding, werkloosheid, alleenstaand ouderschap en zelf slachtoffer zijn van kindermishandeling genoemd, maar er zijn er uiteraard meer. Onderzoek wijst ook uit dat de cumulatie van verschillende risicofactoren de kans op kindermishandeling aanzienlijk vergroot (Brown, Cohen, JoÚson, & Salzinger, 1998; MacKenzie, Kotch, & Lee, 2011). Als we dit vertalen naar de praktijk, dan ontstaat er echter een probleem. Onderzoeksresultaten die over groepen gaan moeten dan worden omgezet naar een voorspelling op individueel niveau. Daarvoor is het effect van individuele factoren vaak onvoldoende groot; correlaties van .20 tot .40 zijn niet ongewoon (Budd & Holdsworth, 1996).

Wetenschappers zijn onder de indruk van dergelijke uitkomsten, maar in de praktijk van de individuele casus is de voorspellende waarde ervan te klein. Bovendien realiseren we ons soms onvoldoende dat de groep gezinnen met een bepaalde risicofactor, maar zonder kindermishandeling groot is. Zo zijn er in Nederland bijvoorbeeld ongeveer 50.000 gezinnen met zeer laag opgeleide ouders en in 39.000 hiervan komt geen mishandeling voor. Er zijn ongeveer 150.000 werkloze ouderparen van wie naar schatting 130.000 hun kinderen niet mishandelen.

Door te kijken naar een combinatie van risicofactoren komen we tot een betere voorspelling. Maar zo'n combinatie doet de groep waarover het gaat steeds meer krimpen. Om een voorbeeld te geven: in ongeveer 9% van de gemelde gezinnen in onze prevalentiestudie was sprake van zowel een zeer lage opleiding, werkloosheid, en een eenoudergezin. Concreet gaat het dan om ruim 6.000 gezinnen. In de Nederlandse bevolking zijn er in totaal ruim 10.000 gezinnen met deze kenmerken. Binnen deze selectieve groep is het risico op mishandeling dus weliswaar zeer hoog, maar meer dan 110.000 mishandelde kinderen

komen niet in beeld als we ons alleen zouden bekommeren om deze groep met zeer hoog risico.

De ouder-kindrelatie

In de prevalentiestudies hebben we algemene kenmerken van gezinnen in kaart gebracht. Maar kindermishandeling vindt plaats in de ouder-kindrelatie en juist die zou nauwkeuriger in beeld gebracht moeten worden om het risico op mishandeling goed te kunnen inschatten.

Ik neem u daarvoor even mee naar de gehechtheidstheorie. JoÚ Bowlby, de grondlegger van deze theorie, stelde dat alle kinderen de aangeboren neiging hebben zich te hechten aan beschermende anderen, meestal zijn dit de ouders (Bowlby, 1980). Kinderen doen dit omdat zij in hun eentje niet in staat zijn te overleven. Ze hebben een veilige basis nodig om zich te kunnen ontwikkelen. Iemand naar wie ze toe kunnen gaan als ze bang of verdrietig zijn en iemand die ze ondersteunt als ze de wereld ontdekken. Ook mishandelde kinderen zullen zich hechten aan de mishandelende ouder. Wat verschilt tussen kinderen is niet de neiging om zich te hechten, maar de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie. Kinderen die zich niet veilig voelen in de relatie met hun ouder, die dus niet het vertrouwen hebben dat de ouder het kind zal beschermen en troosten in stressvolle situaties, noemen we onveilig gehecht.

Voor sommige kinderen is de ouder niet alleen geen veilige basis, maar zelfs een bron van angst. Deze kinderen hebben dus de aangeboren neiging beschutting te zoeken bij de ouder als ze bang of gespannen zijn, maar tegelijkertijd bestaat er angst voor deze opvoeder. Dit resulteert in een onoplosbare paradox bij het kind, met gedesorganiseerde gehechtheid als gevolg (Hesse, 1999). Mishandelde kinderen zijn veel vaker onveilig en gedesorganiseerd gehecht dan andere kinderen. Al op jonge leeftijd, rond de eerste verjaardag, blijkt de gehechtheidsrelatie van de meerderheid, zo'n 85%, van de mishandelde en verwaarloosde kinderen verstoord (Cicchetti, Rogosch, & Toth, 2006; Cyr, Euser, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, 2010). In de kleine groep kinderen met een veilige gehechtheidsrelatie is de kwaliteit van deze relatie bovendien instabiel en verandert vaak naar onveilig (Cicchetti & Barnett, 1991; ScÚeider-Rosen, Braunwald, Carlson, & Cicchetti, 1985). Een verstoorde gehechtheidsrelatie is een sterke voorspeller van latere ontwikkelingsproblemen (Sroufe, Egeland, Carlson, & Collins, 2005; Weinfeld, Sroufe, Egeland, & Carlson, 2008).

De kwaliteit van de gehechtheidsrelatie wordt in belangrijke mate bepaald door de kwaliteit van de opvoeding (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978). Een gevoel van veiligheid bij het kind wordt bereikt door als ouders sensitief te reageren. Mary Ainsworth definieerde sensitiviteit als het correct opmerken van signalen van het kind, ze juist interpreteren en er adequaat en prompt op reageren (Ainsworth, Bell, & Stayton, 1974). Kinderen van ouders die daartoe niet in staat zijn, zullen niet de gewenste veiligheid ervaren.

Al heel vroeg kunnen er dus aanwijzingen zijn voor problemen in de ouder-kind interactie die een indicatie voor emotionele verwaarlozing kunnen zijn of uiteindelijk kunnen leiden tot een vorm van mishandeling. Laat duidelijk zijn dat ik het niet heb over gezinnen die enigszins afwijken van het ideaalplaatje. Ik heb het over ouders die structureel inadequaat reageren op de behoeften van hun jonge kind, geen oog hebben voor deze behoeften of niet in staat zijn deze te begrijpen.

Voor veel ouders betekent zo'n interactiepatroon het begin van een vicieuze cirkel: negatieve interacties tussen ouder en kind in het eerste levensjaar kunnen leiden tot probleemgedrag bij het kind, wat de opvoeding nog moeilijker maakt en zo kan escaleren tot mishandeling. Onderzoek van Katharina Joosen, Judi Mesman en collega's heeft inderdaad laten zien dat insensitiviteit van moeders in het eerste levensjaar van hun kind hardhandig opvoeden in het tweede levensjaar voorspelde (Joosen et al., 2012). Bij het in beeld brengen van het risico op kindermishandeling moet een gedegen en gestructureerde observatie van de vroege ouder-kindrelatie, ook in stressvolle situaties, dus een centrale rol hebben.

Dit idee is niet nieuw. Al in mijn eigen eerste levensjaar lieten Byron Egeland en collega's in de Minnesota Longitudinal Study of Parents and Children zien dat de kwaliteit van de interactie tussen de moeder en haar 3-maanden oude baby een sterke voorspeller was van mishandeling in de eerste 20 maanden (Egeland & Brunquell, 1979; Sroufe et al., 2005). Egeland en Brunquell zeggen in hun artikel al "on the basis of these results we anticipate that observation of mother-infant interaction should (...) be a much better predictor of abuse and neglect than the typical paper-and-pencil screening devices on the market." (Egeland & Brunquell, 1979, p. 233). Deze boodschap is nog steeds actueel.

Aanpak

De gehechtheidstheorie heeft de praktijk nog meer te bieden, vooral op het vlak van diagnostiek en interventie. Het bijsturen van een verstoorde gehechtheidsrelatie kan een bijdrage leveren aan het voorkomen van kindermishandeling. Bovendien vermindert een veilige relatie met een ouder de gevolgen van mishandeling door de andere ouder. Dit hebben Dante Cicchetti, Fred Rogosch, Jungmeen Kim en ik ook aangetoond in een studie naar kinderen in de basisschoolleeftijd. We lieten zien dat bij kinderen die een veilige representatie hadden van de relatie met hun moeder, er geen samenhang was tussen mishandeling en gedragsproblemen (Alink, Cicchetti, Kim, & Rogosch, 2009). Dat pleit voor vroege interventies gericht op het verbeteren van de ouder-kindrelatie.

Ook hier ligt een belangrijke taak voor de wetenschap. Er zijn in Nederland talloze programma's ontwikkeld met als doel kindermishandeling te voorkomen of te stoppen. De databanken van het Nji en Movisie geven hiervan een overzicht. Helaas is het zo dat slechts enkele van deze programma's het predicaat "bewezen effectief" hebben.

Randomized Controlled Trials, oftewel RCT's, zijn de ultieme toets op effectiviteit. Daarbij moet met voldoende grote groepen worden gewerkt en met metingen die blind worden uitgevoerd, dat wil zeggen dat de onderzoeker niet op de hoogte is van de specifieke conditie van het gezin (Maughan, 2013). Dat is nogal wat, het kost tijd en geld. Toch bestaat er een ethische verplichting om dit type onderzoek op deze manier uit te voeren. Gebeurt het anders, dan worden de deelnemers onnodig belast: de resultaten kunnen dan niet goed worden geïnterpreteerd en gegeneraliseerd. Gebeurt het niet, dan kan het zijn dat er onnodig veel geld wordt uitgegeven aan een programma waarvan we niet weten of het werkt.

Een mooi voorbeeld van een gedegen studie naar de effectiviteit van een interventieprogramma om kindermishandeling te stoppen is de Canadese studie van Moss, Cyr en collega's (Moss et al., 2011). Zij onderzochten de effectiviteit van een interventie gericht op het verbeteren van de ouder-kindrelatie bij gezinnen met jonge kinderen, waarin mishandeling speelde. Gezinnen vergelijkbaar met dat van Melanie. Gezinnen die via jeugdzorg waren aangemeld, werden willekeurig toegewezen aan de interventie- of controleconditie. In beide groepen werd standaardzorg aangeboden: een gezinsbegeleider kwam maandelijks op bezoek. De interventiegroep kreeg daarnaast 8 huisbezoeken waarin met behulp van video-feedback aandacht werd besteed aan de relatie tussen ouder en kind. Deze kortdurende interventie bleek effectief te zijn in het verbeteren van de sensitiviteit van ouders en de gehechtheidsrelatie tussen ouder en kind.

Het Canadese programma is gebaseerd op de in Leiden ontwikkelde Video Feedback Intervention to promote Positive Parenting, oftewel VIPP. Ook voor deze interventie hebben we een positief effect aangetoond op de opvoedvaardigheden van ouders, vooral in gezinnen waarin veel dagelijkse stress en huwelijksproblemen spelen (Van Zeijl et al., 2006). De VIPP is dan ook in Nederland aangemerkt als bewezen effectief. De volgende stap is het toetsen van de effectiviteit van deze interventie in het voorkomen en stoppen van kindermishandeling in Nederland. Momenteel ben ik met onder andere Femmie Juffer ook bezig met een studie naar een variant van de VIPP, aangepast voor pleegzorg.

In Nederland is gelukkig ook een aantal andere RCT's gaande om de effectiviteit van preventie- en interventieprogramma's te onderzoeken. Maar toch wordt soms meer aandacht besteed aan het ontwikkelen van nieuwe programma's dan aan het grondig toetsen van bestaande methoden. Ik zou ervoor willen pleiten het wiel niet steeds opnieuw uit te vinden, maar eerst te onderzoeken of de bestaande wielen wel rond zijn.

Ik wil hier overigens niet beargumenteren dat de bestaande programma's die niet zijn getoetst, niet effectief zijn, maar hier geldt niet: onschuldig tot het tegendeel is bewezen. We kunnen niet zonder meer aannemen dat een bepaald programma werkt omdat het een goede theoretische basis heeft, of omdat mensen die ermee werken ervan overtuigd zijn. Het kan zelfs zo zijn dat interventies een iatrogeen, oftewel tegengesteld, effect hebben. Er bestaan verschillende voorbeelden van dit soort effecten. In de Verenigde Staten is enkele

decennia geleden het programma Scared Straight (Petrosino, Turpin-Petrosino, & Buehler, 2003) ingevoerd. Een bezoek aan de gevangenis moest potentieel criminele jongeren zodanig afschrikken dat ze op het rechte pad zouden blijven, of daar weer terecht zouden komen als ze al enigszins waren afgedwaald. Het programma was zo populair dat het zonder enig effectiviteitsonderzoek breed werd geïmplementeerd. Later effectonderzoek liet echter zien dat jongeren die deelnamen aan het programma juist een grotere kans hadden om gearresteerd of veroordeeld te worden. Andere studies hebben ook aangetoond dat groepsbehandelingen voor probleemjongeren een averechts effect kunnen hebben omdat jongeren dan vaak elkaars gedrag gaan overnemen (McCord, 1992, 2003; Rhule, 2000).

Ook interventies gericht op ouders laten soms effecten zien die indruisen tegen de verwachtingen. Een voorbeeld hiervan is de interventie bij Latijns-Amerikaanse moeders van baby's met een laag geboortegewicht, onderzocht door Zahr (2000). De interventie bestond uit huisbezoeken in het eerste levensjaar van het kind. Uit de effectstudie bleek dat de moeders die de interventie hadden gekregen minder goed scoorden op verschillende uitkomsten dan de moeders in de controlegroep. Dit soort resultaten kan betekenen dat de interventie in deze specifieke populatie niet werkt. Dat is belangrijke informatie. Interventiestudies hebben niet alleen als doel te toetsen of een bepaald programma werkt, maar ook te onderzoeken in welke groepen het programma wel of niet effectief is. Op deze manier kan de hulp gericht en efficiënter worden ingezet⁵.

Niet alleen kunnen we met wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit van interventies het aanbod voor gezinnen verbeteren, maar we kunnen met dergelijke studies ook theoretische vragen beantwoorden. Ik neem u weer even terug naar de ratten van Meaney en Szyf. Zij toonden aan dat vroege ervaringen de expressie van bepaalde genen kunnen beïnvloeden (Weaver et al., 2004; McGowan et al., 2009). Betekent dit dat je levenslang pech hebt als je in de eerste levensjaren de verkeerde ervaringen hebt gehad? Komt het dan nooit meer goed? Daar lijkt het niet op. Er zijn aanwijzingen uit dierstudies dat de methylering veranderbaar is (Gudsnuk & Champagne, 2011; Weaver et al., 2004). Het zou dus geweldig zijn als we niet alleen kunnen aantonen dat een interventie het gedrag van ouders kan bijsturen, maar ook dat deze interventie zo diep doordringt dat zij invloed heeft op de genexpressie van kinderen. Uiteraard gaat het uiteindelijk om een permanente verbetering in gedrag en welzijn van kinderen (zie ook Bishop, 2013); het aantonen van interventie-effecten op genexpressie moet worden gezien als indicatie van één van de mechanismen van die interventie, en als een aanwijzing voor de persistentie van het effect.

Een brug tussen de pedagogiek en de rechtsgeleerdheid

Waar raken de pedagogiek en de rechtsgeleerdheid elkaar? Tot nu toe heb ik gesproken over de gehechtheidstheorie, over gedegen observatie van de interactie tussen ouders en hun jonge kinderen, en over onderzoek naar de effectiviteit

van opvoedingsinterventies. Deze elementen maken ook deel uit van de pedagogische gereedschapskist die nodig is bij kinderbeschermingszaken.

Dan gaat het bijvoorbeeld om de vraag of een kind nog wel thuis kan blijven wonen. Die vraag speelde ook bij Melanie. Haar gezin was opgenomen op een afdeling gezinspsychiatrie, waar werd onderzocht of de ouders voldoende in staat waren hun dochter een veilig thuis te bieden. Uiteindelijk beslist de kinderrechter of zij thuis zou blijven wonen of een tijdje naar een andere plek zou gaan. Een beslissing een kind uit huis te plaatsen kan onder andere worden genomen als de ontwikkeling van een kind ernstig wordt bedreigd, hulpverlening niet toereikend is geweest of niet is geaccepteerd, en het in het belang is van het kind een tijdje niet meer thuis te wonen⁶. Het uit huis plaatsen van een kind is zeer ingrijpend, voor zowel het kind als de ouders. Daarom is het belangrijk goede instrumenten te kunnen inzetten om tot de juiste beslissing te komen.

Een eerste instrument uit de pedagogische gereedschapskist ter ondersteuning van een goede juridische beslissing, betreft de vraag of de zorg die eerder al is ingezet effectief is gebleken, bijvoorbeeld of een opvoedcursus de opvoedvaardigheden van ouders heeft verbeterd. Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden is het belangrijk dat die zorg, de opvoedcursus in dit geval, ook daadwerkelijk de potentie heeft te werken. Stel dat de ingezette opvoedcursus niet effectief is voor een groep ouders met dezelfde problematiek, of dat de effectiviteit ervan onbekend is. In dat geval is het niet mogelijk te beoordelen of het uitblijven van een positief resultaat in een individueel geval ligt aan de ouders of aan de cursus. Dit onderstreept weer de waarde van wetenschappelijke studies naar de effectiviteit van verschillende typen zorg bij verschillende groepen ouders.

Het tweede instrument heeft te maken met de diagnostiek, het beoordelen van de opvoedcapaciteit van de ouders. Het gaat dan om het ontwikkelen en toetsen van instrumenten die gebruikt kunnen worden bij deze beoordeling. Vragen als “wanneer doen ouders het goed genoeg en wanneer niet?” zijn hier aan de orde. Tot op heden is er in Nederland geen evidence-based methode beschikbaar waarmee betrouwbare uitspraken gedaan kunnen worden over de vraag of de opvoeding goed genoeg is en het kind dus thuis kan blijven wonen. De ontwikkeling en toetsing van dergelijke instrumenten verdient aandacht. Ook hierbij is de gehechtheidstheorie bruikbaar.

Mijn collega Femmie Juffer schreef bijvoorbeeld een veelgelezen notitie voor kinderrechters over gehechtheid (Juffer, 2010). Zij geeft daarin een helder overzicht van de theorie en haar juridische implicaties, en maakt duidelijk hoe belangrijk de beoordeling van de kwaliteit van de ouder-kindrelatie is bij juridische beslissingen over kinderen. Ook in een recente serie artikelen in het tijdschrift *Family Court Review* wordt dit duidelijk⁷. Hierin beargumenteren verschillende onderzoekers het nut van een gedegen observatie van de ouder-kindrelatie voor juridische beslissingen over bijvoorbeeld de omgangsregeling met het kind of de uithuisplaatsing van een kind (bijv. Lieberman, Zeanah, & McIntosh, 2011).

Naast deze observaties zouden interventies een plek moeten hebben in het beoordelen van de opvoedcapaciteit van ouders. Een procedure hiervoor is ontwikkeld door de Australische onderzoeker Paul Harnett (Harnett, 2007). Zijn model bestaat uit vier stappen. Eerst wordt het huidige functioneren van ouders in reactie op hun kind in kaart gebracht. Op basis daarvan wordt vastgesteld wat er moet veranderen. Het gaat dan bijvoorbeeld om het voorkomen van verhard reageren op een kind en slaan als het kind iets fout heeft gedaan. vervolgens wordt een effectief bewezen interventie ingezet om de veranderingen te bewerkstelligen. In dit geval om te bereiken dat de ouder het kind beter begrijpt, meer empathisch reageert en geen fysieke straffen toepast. En ten slotte wordt objectief gemeten of de verandering daadwerkelijk heeft plaatsgevonden en of de ouders voldoende hebben meegewerkt in dit proces. Op deze manier wordt de beslissing een kind wel of niet uit huis te plaatsen niet gebaseerd op momentopnames, maar wordt onderzocht of een ouder leerbaar is en zo in staat is binnen afzienbare tijd het kind voldoende veiligheid te bieden. Deze methode is voor de Nederlandse situatie verder uitgewerkt door Ramon Lindauer, Carlo Schuengel, Rien van IJzendoorn en Marian Bakermans-Kranenburg. De komende jaren ga ik me met deze Amsterdamse en Leidse collega's en in samenwerking met De Bascule en Yulius graag bezighouden met de vraag of deze interventiegerichte diagnostiek van kindermishandeling daadwerkelijk een verbetering betekent voor het beslisproces dat kan leiden tot uithuisplaatsing van kinderen. We werken hierbij ook samen met onze Canadese collega Chantal Cyr om op deze manier kindermishandeling beter in beeld te kunnen krijgen.

Een brug tussen wetenschap en praktijk

Om dit soort onderzoek goed te kunnen uitvoeren is een continue dialoog tussen wetenschap en praktijk nodig: de wetenschap om duidelijk te maken waarom de vaak rigoureuze, arbeidsintensieve onderzoeksmethoden echt nodig zijn, en de praktijk om te verhelderen hoe het er op de werkvloer aan toe gaat, en wat de mogelijkheden maar ook de grenzen zijn van praktijkgericht onderzoek. Door met elkaar in gesprek te blijven en van elkaar te blijven leren heeft het onderzoek zowel wetenschappelijke als maatschappelijke waarde. En uiteindelijk staat of valt de effectiviteit van een instrument met het slagen van de implementatie ervan, de aansluiting ervan bij bestaand beleid en bij de kwaliteiten van de professionals. Ik realiseer me dat ik als wetenschapper vaak makkelijk praten heb, maar ik heb groot respect voor de professionals die dagelijks met zeer moeilijke gezinnen werken en zich ook willen inzetten voor wetenschappelijk onderzoek in hun organisatie.

Tot slot

Met Melanie gaat het inmiddels beter. Ze heeft een tijdje in een pleeggezin gewoond maar zag haar ouders nog regelmatig. In die tijd hebben haar ouders op-

voedingsondersteuning gekregen. Sinds enkele maanden woont Melanie weer thuis. Agaath en Simon begrijpen hun dochter beter en reageren positiever op haar gedrag.

Maar eigenlijk zouden situaties als die van Melanie voorkomen moeten worden. Ik heb in deze bijdrage de rol van wetenschappelijk onderzoek bij het beter in beeld brengen van kindermishandeling belicht met als doel op tijd te kunnen ingrijpen met de juiste middelen. Laten we hopen dat kindermishandeling zo steeds meer echt uit beeld verdwijnt.

Noten

- 1 Bewerkte versie van de rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Voorkomen, gevolgen en aanpak van kindermishandeling, vanwege de Stichting Jan Brouwer Fonds, bij de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam op 24 mei 2013.
- 2 Lid van de Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik
- 3 Deze casus is samengesteld op basis van verschillende casussen en is geanonimiseerd; namen en omstandigheden zijn gewijzigd
- 4 Deze quote verscheen in Pennsylvania Gazette op 4 februari 1735. Fire Department: The Electric Ben Franklin, <http://www.ushistory.org/franklin/philadelphia/fire.htm>.
- 5 Uiteraard komen er methodologische aspecten om de hoek kijken bij een dergelijke subgroepen-benadering, zoals groepsgrootte, exploratief of confirmatief toetsen, etc. De discussie hierover is helder weergegeven in een recent Special Issue van Prevention Science over dit onderwerp (Supplee, Kelly, MacKinnon, & Barofsky, 2013).
- 6 Art. 1:254 lid 1 BW, Art. 1:261 lid 1 BW
- 7 Family Court Review, vol. 49, no. 3.

Referenties

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M.C. ., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. J. (1974). Infant-mother attachment and social development. In M. P. Richards (Ed.), *The introduction of the child into a social world* (pp. 99–135). London: Cambridge University Press.
- Algemeen Dagblad (2011). <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/2937401/2011/09/30/Ouders-blijven-hun-kinderen-slaan.dhtml> (30-9-2011).
- Alink, L. R. A. (2012, October). Neurobiological risk factors of child abuse and neglect. Paper presented at the conference Abuse & Neglect across the Life Span, Leiden, the Netherlands.
- Alink, L. R. A., Cicchetti, D., Kim, J., & Rogosch, F. A. (2012). Longitudinal associations among child maltreatment, social functioning, and cortisol regulation. *Developmental Psychology*, *48*, 224-236.
- Alink, L. R. A., Cicchetti, D., Kim, J., & Rogosch, F. A. (2009). Mediating and moderating processes in the relation between maltreatment and psychopathology: Mother-child relationship quality and emotion regulation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *37*, 831-843.
- Alink, L. R. A., Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De Tweede Nationale Preventiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir Publishers.

- Berger, R. P., Fromkin, J. B., Stutz, H., Makoroff, K., Scribano, P. V., Feldman, K., Tu, L. C., & Fabio, A. (2011). Abusive Head Trauma during a time of increased unemployment: A multicenter analysis. *Pediatrics*, *128*, 637-643.
- Bishop, D. V. M. (2013). Research Review: Emanuel Miller Memorial Lecture 2012 – neuroscientific studies of intervention for language impairment in children: interpretive and methodological problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *54*, 247-259.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Volume III: Loss: Sadness and depression*. London: Hogarth Press.
- Brown, J., Cohen, P., JoÚson, J. G., & Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, *22*, 1065-1078.
- Budd, K. S., & Holdsworth, M. J. (1996). Issues in clinical assessment of minimal parenting competence. *Journal of Clinical Child Psychology*, *25*, 2-14.
- Carpenter, L. L., Carvalho, J. P., Tyrka, A. R., Wier, L. M., Mello, A. F., Mello, M. F., et al. (2007). Decreased adrenocorticotropic hormone and cortisol responses to stress in healthy adults reporting significant childhood maltreatment. *Biological Psychiatry* *15*, 1080-1087.
- Cicchetti, D., & Barnett, D. (1991). Attachment organization in pre-school-aged maltreated children. *Development and Psychopathology*, *3*, 397-411.
- Cicchetti, D., Rogosch, F. A., & Toth, S. L. (2006). Fostering secure attachment in infants in maltreating families through preventive interventions. *Development and Psychopathology*, *18*, 623-649.
- Conger, R., Wallace, L., Sun, Y., Simons, R. L., McLoyd, V. C., & Brody, G. H. (2002). Economic pressure in African American families: A replication and extension of the family stress model. *Developmental Psychology*, *38*, 179-193.
- Conger, R. D., Conger, K. J., Elder, G. H., Lorenz, F. O., Simons, R. L., & Whitbeck, L. B. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development*, *63*, 526-541.
- Cyr, C., Euser, E., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2010) Attachment security and disorganization in maltreated and high-risk families: A series of meta-analyses. *Development and Psychopathology*, *22*, 87-108.
- Egeland, B., & Brunnel, D. (1979). An at-risk approach to the study of child abuse: Some preliminary findings. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, *18*, 219-235.
- Egeland, B., Jacobvitz, D., & Sroufe, A. L. (1988). Breaking the cycle of abuse. *Child Development*, *59*, 1080-1088.
- Euser, S., Alink, L. R. A., Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Pannebakker, F., & Vogels, T. (in press). The prevalence of child maltreatment in the Netherlands across a 5-year period. *Child Abuse & Neglect*.
- Euser, S., Alink, L. R. A., Van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2013). *De prevalentie van huiselijk geweld in Nederland in 2010*. Notitie Centrum voor Gezinsstudies. Leiden: Universiteit Leiden.
- Gudsnuk, K. M., & Champagne, F. A. (2011). Epigenetic effects of early developmental experiences. *Clinics in Perinatology*, *38*, 703-717.
- Harnett, P. H. (2007). A procedure for assessing parents' capacity for change in child protection cases. *Children and Youth Services Review*, *29*, 1179-1188.
- Heim, C., Newport, D. J., Heit, S., Graham, Y. P., Wilcox, M., Bonsall, R., et al. (2000). Pituitary-adrenal and autonomic responses to stress in women after sexual and physical abuse in childhood. *JAMA*, *284*, 592-597.
- Hesse, E. (1999) The Adult Attachment Interview: Historical and current perspectives. In J. Cassidy, & P.R. Shaver (Eds.) *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (pp. 395-433). New York: Guilford Press.

- Joosen, K. J., Mesman, J., Bakermans-Kranenburg, M. J., Pieper, S., Zeskind, P. S., & Van IJzendoorn, M. H. (2012). Physiological reactivity to infant crying and observed maternal sensitivity. *Infancy, 18*, 414-431.
- Juffer, F. (2010). Beslissingen over kinderen in problematische opvoedingssituaties. Inzichten uit gehechtheidsonderzoek. *Research Memoranda, Raad voor de Rechtspraak, Nummer 6(6) 2010, Jaargang 6*. Den Haag: SDU uitgeverij
- Kaufman, J., & Zigler, E. (1987). Do abused children become abusive parents? *American Journal of Orthopsychiatry, 57*, 186-192.
- Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. B., Droegemueller, W., & Silver, H. K. (1962). The battered child syndrome. *Journal of the American Medical Association, 181*, 17-24.
- Lamers-Winkelmann, F., Slot, N. W., Bijl, B., & Vijlbrief, A. C. (2007). *Scholieren over mishandeling: Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs*. Amsterdam, Duivendrecht: PI Research, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Psychologie en Pedagogiek, WODC.
- Lieberman, A., Zeanah, C., & McIntosh, J. (2011). Attachment perspectives on domestic violence and family law. *Family Court Review, 49*, 529-538.
- MacKenzie, M. J., Kotch, J. B., & Lee, L. C. (2011). Toward a cumulative ecological risk model for the etiology of child maltreatment. *Children and Youth Services Review, 33*, 1638-1647.
- Manly, J. T., Kim, J. E., Rogosch, F. A., & Cicchetti, D. (2001). Dimensions of child maltreatment and children's adjustment: Contributions of developmental timing and subtype. *Development and Psychopathology, 13*, 759-782.
- Maughan, B. (2013). Editorial: "Better by design" – why randomized controlled trials are the building blocks of evidencebased practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 54*, 225-226.
- McCord, J. (1992). The Cambridge-Somerville Study: A pioneering longitudinal-experimental study of delinquency prevention. In J. McCord & R. E. Tremblay (Eds.), *Preventing antisocial behavior: Interventions from birth through adolescence* (pp. 196-206). New York: Guilford Press.
- McCord, J. (2003). Cures that harm: Unanticipated outcomes of crime prevention programs. *Annals of the American Academy of Political and Social Science, 587*, 16-30.
- McGowan, P. O., Sasaki, A., D'Alessio, A. C., Dymov, S., Labonte, B., Szyf, M., Turecki, G., & Meaney, M. J. (2009). Epigenetic regulation of the glucocorticoid receptor in human brain associates with childhood abuse. *Nature Neuroscience, 12*, 342-348.
- Meerding, W. J. (2005). De maatschappelijke kosten van kindermishandeling. In H. Baartman, R. Bullens, & J. Willems (Red.). *Kindermishandeling: De politiek een zorg* (pp. 46-64). Amsterdam: SWP.
- Meston, C. M., Heiman, J. R., Trapnell, P. D., & Carlin, A. S. (1999). EtÚicity, desirable responding, and self-reports of abuse: A comparison of european- and Asian-ancestry undergraduates. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 67*, 139-144.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Ministerie van Veiligheid en Justitie (2012). *Kinderen Veilig. Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016*. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2011/11/28/actieplan-aanpak-kindermishandeling-2012-2016-kinderen-veilig.html>
- Moss, E., Dubois-Comtois, K., Cyr, C., Tarabulsy, G. M., St-Laurent, D., & Bernier, A. (2011). Efficacy of a home-visiting intervention aimed at improving maternal sensitivity, child attachment, and behavioral outcomes for maltreated children: A randomized control trial. *Development and Psychopathology, 23*, 195-210.
- NRC (2013). <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/05/19/dertien-dagen-zoeken-naar-ruben-en-julian-wat-gebeurde-er-sinds-6-mei/>

- Pears, K. C., & Capaldi, D. M. (2001). Intergenerational transmission of abuse: a two-generational prospective study of an at-risk sample. *Child Abuse & Neglect*, *25*, 1439-1461.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., & Buehler, J. (2003). 'Scared Straight' and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency (Updated C2 Review). In *The Campbell Collaboration Reviews of Intervention and Policy Evaluations (C2-RIPE)*. Philadelphia, Pennsylvania: Campbell Collaboration.
- Rijman, S., Alink, L. R. A., Compier-de Block, H. C. G., Werner, C. D., Maras, A., Rijnberk, C., Van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2013, August). *Attenuated stress reactivity to infant crying in maltreating mothers*. Poster presented at the International Society of Psychoneuroendocrinology conference, Leiden, the Netherlands.
- Rhule, D. (2005). Take care to do no harm: Harmful interventions for youth problem behavior. *Professional Psychology: Research and Practice*, *36*, 618-625.
- ScÚeider-Rosen, K., Braunwald, K., Carlson, V., & Cicchetti, D. (1985). Current perspectives in attachment theory: Illustrations from the study of maltreated infants. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *50*, 194-210.
- Sedlak, A. J., Mettenberg, J., Basena, M., Petta, I., McPherson, K., Greene, A., & Li, S. (2010). *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect (NIS-4): Report to Congress*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families
- Sociaal en Cultureel Planbureau & Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). *Armoedesignale- ment 2012*. Den Haag.
- Spinhoven, P., Elzinga, B. M., Hovens, J. G. F. M., Roelofs, K., Zitman, F. G., Van Oppen, P., & Penninx, B. W. J. H. (2010). The specificity of childhood adversities and negative life events across the life span to anxiety and depressive disorders. *Journal of Affective Disorders*, *126*, 103-112.
- Sroufe, L.A., Egeland, B., Carlson, E.A., & Collins, W.A. (2005). *The development of the person: The Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood*. New York: Guilford Press.
- Stichting Moeders Tegen Kindermisbruik (2013). <https://twitter.com/StichtingMTK>.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R. A., & Van IJzendoorn, M. H. (2012). The universality of childhood emotional abuse: A meta-analysis of worldwide prevalence. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, *21*, 870-890.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2012). The neglect of child neglect: A meta-analytic review of the prevalence of neglect. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *48*, 345-355.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., & Alink, L. R. A. (2013). Cultural-geographical differences in the occurrence of child physical abuse? A meta-analysis of global prevalence. *International Journal of Psychology*, *47*, 81-94.
- Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, *16*, 79-102.
- Supplee, L. H., Kelly, B. C., MacKinnon, D. M., & Barofsky, M.Y. (2013). Introduction to the special issue: Subgroup analysis in prevention and intervention research. *Prevention Science*, *14*, 107-110
- Van Harmelen, A. L., Van Tol, M. J., Van der Wee, N. J. A., Veltman, D. J., Aleman, A., Spinhoven, P., Van Buchem, M.A., Zitman, F. G., Penninx, B. W. J. H., & Elzinga, B. M. (2010). Reduced medial prefrontal cortex volume in adults reporting childhood emotional maltreatment. *Biological Psychiatry*, *68*, 832-838.
- Van IJzendoorn, M. H., Prinzie, P. J., Euser, E. M., Groeneveld, M. G., Brilleslijper-Kater, S. N., Van Noort- Van der Linden, A. M. T., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., Mesman, J., Klein Velderman, M., & San Martin Beuk, M. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno*

- 2005: *De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005)*. Leiden: Casimir Publishers.
- Van Zeijl, J., Mesman, J., Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., Stolk, M.N., Koot, H. M., & Alink, L. R. A. (2006). Attachment-based intervention for enhancing sensitive discipline in mothers of 1- to 3-year-old children at risk for externalizing behavior problems: A randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*, 994–1005.
- Weaver, I.C.G., Cervoni, N., Champagne, F. A., D'Alessio, A. C., Sharma, S., Seckl, J. R., Dymov, S., Szyf, M. & Meaney, M. J. (2004). Epigenetic programming by maternal behavior. *Nature Neuroscience, 7*, 847-854.
- Weinfield, N. S., Sroufe, A. L., Egeland, B., & Carlson, E. A. (2008). The nature of individual differences in infant-caregiver attachment. In J. Cassidy, & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (pp. 520-554). New York: Guilford Press.
- Zahr, L. K. (2000). Home-based intervention after discharge for Latino families of low birth-weight infants. *Infant Mental Health Journal, 21*, 448-463.